

ШҮҮХИЙН АКАДЕМИ

**ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН
ТОГТВОРЖУУЛАХ ГЭРЧИЛГЭЭГЭЭР ТАТВАРЫН
ХУВИАС ГАДНА ТАТВАР НОГДУУЛАХ АРГАЧЛАЛЫГ
ДАВХАР ТОГТВОРЖУУЛАХ ЭСЭХТЭЙ ХОЛБОГДОХ
ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРТ ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ**

Захиргааны эрх зүйн маргаан: Цуврал №01

ШҮҮХИЙН СУДАЛГААНЫ ТӨВ
2025.02.11

ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН ТОГТВОРЖУУЛАХ ГЭРЧИЛГЭЭГЭЭР ТАТВАРЫН ХУВИАС ГАДНА ТАТВАР НОГДУУЛАХ АРГАЧЛАЛЫГ ДАВХАР ТОГТВОРЖУУЛАХ ЭСЭХТЭЙ ХОЛБОГДОХ ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРТ ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ¹

УДИРТГАЛ

Энэхүү шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээгээр сонгон авсан Улсын дээд шүүх (цаашид “УДШ” гэх)-ийн хяналтын тогтоол нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль² (цаашид “ХОТХ” гэх), Татварын ерөнхий хууль³ (цаашид “ТЕХ” гэх)-д заасан тогтворжуулах гэрчилгээтэй холбоотой зохицуулалтын талаарх агуулга, ойлголтыг тайлбарлан, шийдвэрлэсэн тогтоол юм. Тухайн хэрэг маргаан нь Ашигт малтмалын тухай хууль⁴ (цаашид “АМТХ” гэх), ХОТХ, ТЕХ-аар зохицуулагдсан тогтворжуулах гэрчилгээ, хөрөнгө оруулалтын гэрээ, татварын орчин, татварын хувь, хэмжээ зэрэг хуулийн нэр томъёог хэрхэн тодорхойлж тайлбарлахаас хамааран хууль хэрэглээний нэгдмэл байдал үүсгэх чухал ач холбогдолтой байна.

Анхан болон давж заалдах шатны шүүхээс нэхэмжлэлийн үндсэн шаардлагыг хангаж шийдвэрлэсэн. Харин хяналтын шатны шүүхийн хувьд уг хэрэг маргааныг шүүх бүрэлдэхүүний олонхын саналаар шийдвэрлэсэн бөгөөд 2 шүүгч Шүүхийн тухай хуулийн⁵ 16 дугаар зүйлийн 16.1.6-д шүүгч бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хянан шийдвэрлэж байгаа хэргийн талаар бие даан хууль хэрэглээний тусгай санал гаргана гэж заасны дагуу тусгай санал гаргажээ.

Уг хэрэг маргааны хүрээнд татварын орчин, татварын хувь, хэмжээ зэрэг хуулийн нэр томъёоны тухайд ХОТХ-ийн төслийг хэлэлцэж байх үеийн хууль тогтоогчийн байр суурийг тодруулан, ХОТХ-аар зохицуулсан тогтворжуулах гэрчилгээ болон Хөрөнгө оруулалтын гэрээний хоорондын ялгааг тодорхойлох замаар холбогдох эрх зүйн зохицуулалт, онолын ойлголтыг судалж, адил төстэй гадаад улс орны эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулах байдлаар дүгнэлт өгөхөд энэхүү шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээний зорилго оршино.

¹ Энэхүү шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээг Шүүхийн судалгааны төвийн дарга Б.Дөлгөөн удирдан, Захиргааны эрх зүйн секторын судлаач М.Ананд гүйцэтгэсэн болно.

² Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2013) №41.

³ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2019) №22.

⁴ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2006) №30.

⁵ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2021) №05.

НЭГ. ТАНИЛЦУУЛАХ ХЭСЭГ

Шүүхийн шийдвэрийн дугаар: 001/ХТ2024/0090⁶

Шүүхийн шийдвэрийн огноо: 2024 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдөр

Шийдвэрийн төлөв: Анхан шатны шүүхийн шийдвэр, давж заалдах шатны шүүхийн магадлалд өөрчлөлт оруулж, нэхэмжлэгчийн хяналтын журмаар гаргасан гомдлын зарим хэсгийг хангаж шийдвэрлэсэн.

Хэргийн тухай товч:

Хөрөнгө оруулалтын газрын даргын 2015 оны тоот тушаалаар Аж ахуй нэгжийн орлогын албан татвар, Гаалийн татвар, Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар, Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг тогтворжуулахаар Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд заасан тогтворжуулах гэрчилгээг уул уурхайн үйл ажиллагаа эрхэлдэг нэхэмжлэгч хуулийн этгээдэд 2033 он хүртэлх хугацаагаар олгожээ. Гэтэл тогтворжуулах гэрчилгээний хугацаанд мөрдөгдөж байсан ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр (цаашид “АМНАТ” гэх)-ийн борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлал болох Засгийн газрын 2014 оны 220 дугаар тогтоолыг 2019 оны 465 дугаар тогтоол болон 2021 оны 174 дүгээр тогтоолуудаар хүчингүй болгож, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан байна. Тус нэмэлт, өөрчлөлтөөр АМНАТ-ийн борлуулалтын үнэлгээг гэрээний үнээс тооцдог байсныг олон улсын жишиг үнээс тооцдог болгосон тул нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн АМНАТ-т төлж буй дүн 208.7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгджээ.

Нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн зүгээс Татварын ерөнхий газрын Том татвар төлөгчийн газарт хандан “АМНАТ-ийн хувь, хэмжээг тогтворжуулах гэрчилгээ олгосон 2015 онд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байсан буюу 2014 оны 220 дугаар тогтоолд заасан борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлалаар АМНАТ-ийг тооцон ногдуулж өгнө үү” гэж хүсэлт гаргажээ. Харин хариуцагч Том татвар төлөгчийн газраас “татварын хувь, хэмжээ тогтворжуулах гэдэг нь татварын хувийг тогтворжуулах тухай ойлголт бөгөөд хуульд заасан АМНАТ-ийн хувь нэмэгдээгүй” гэж тайлбарлан хүсэлтийг хангахаас татгалзсан байна.

Иймд нэхэмжлэгч хуулийн этгээд хариуцагчийн татгалзсан шийдвэрийг хууль бус болохыг тогтоолгох, үндэслэлгүйгээр илүү төлүүлсэн 208,688,214,552 төгрөгийг буцаан олгохыг Том татвар төлөгчийн газарт даалгах, маргаан бүхий 465, 174 дүгээр тогтоолуудыг нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн АМНАТ төлөх харилцаанд үйлчлэхгүй болохыг тогтоолгох тухай нэхэмжлэлийн шаардлага гарган шүүхэд маргажээ.

ХОЁР. ШИЙДВЭРЛЭСЭН БАЙДАЛ

Анхан шатны шүүх⁷: Татварын ерөнхий хуулийн (2008 он) 3 дугаар зүйлийн 3.1-д “*татварыг зөвхөн Улсын Их Хурал хуулиар бий болгох, өөрчлөх, хөнгөлөх,*

⁶ Шүүхийн шийдвэрийг бүрэн эхээр нь үзэх холбоос: https://shuukh.mn/single_case/3310?daterange=2024-10-07%20-%202024-10-07&id=3&court_cat=3&bb=1.

⁷ Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2024 оны 03 дугаар сарын 18-ны өдрийн 243 дугаар шийдвэр, https://shuukh.mn/single_case/15454?daterange=2024-03-18%20-%202024-03-18&id=1&court_cat=3&bb=1.

чөлөөлөх, хүчингүй болгох эрхтэй” гэж зааснаар аливаа татварын харилцаанд тухайн үед хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хууль тогтоомжийг хэрэглэж, татвар тооцох зарчимтай бөгөөд энэ тохиолдолд Татварын ерөнхий газрын Том татвар төлөгчийн газар нь Засгийн газрын тогтоолыг буруу тайлбарлан хэрэглэж, тогтворжуулах гэрчилгээгээр тогтворжуулсан хувь, хэмжээ нэмэгдээгүй гэж нэхэмжлэгч компанийн хүсэлтээс татгалзсан нь үндэслэлгүй байна.

Татварын ерөнхий газрын Том татвар төлөгчийн газраас нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн тогтворжуулах гэрчилгээнд заасан ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг тогтворжуулахгүйгээр 2021 оны 5 дугаар сараас 2023 оны 10 дугаар сарын хооронд 208.7 тэрбум төгрөгийн илүү төлбөр тогтоосон болох нь хөндлөнгийн аудитын тайлангаар тогтоогдож байна гэж үзсэн.

Иймд анхан шатны шүүхээс үндэслэлгүйгээр илүү төлүүлсэн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр болох 208,688,214,552 төгрөгийг буцаан олгохыг Татварын ерөнхий газрын Том татвар төлөгчийн газарт даалгах нь зүйтэй гэж үзэн нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хангаж шийдвэрлэжээ.

Давж заалдах шатны шүүх⁸: Давж заалдах шатны шүүхээс анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хянаж үзээд “Хариуцагч захиргааны байгууллагаас Татварын ерөнхий хуулийн 49 дүгээр зүйлийн 49.1.1-д зааснаар АМНАТ-ийг илүү төлсөн татварыг буцаан олгох эсэх асуудлыг хяналт, шалгалт явуулах замаар тогтоосны үндсэн дээр шийдвэрлэхээр байхад анхан шатны шүүх нэхэмжлэгчээс тодорхойлсон 208,688,214,552 төгрөгийн үнийн дүнгээр тооцож буцаан олгохоор шийдвэрлэсэн нь үндэслэлгүй байна” гэж үзжээ.

Иймд давж заалдах шатны шүүх “захиргааны байгууллага өөрийн эрхийн хүрээнд холбогдох ажиллагааг зохих журмын дагуу хийж, улмаар илүү төлөлт байгаа эсэх, буцаан олголт олгох эсэх төдийгүй илүү төлөлт байгаа тохиолдолд хэчнээн төгрөгийн буцаан олголт олгогдох эсэх, мөн тогтворжуулалтын гэрчилгээ бүхий хуулийн этгээдийн хувьд анхан шатны шүүхийн хүснэгтээр харуулсан Засгийн газрын тогтоолуудаар татвар ногдуулах хувь хэмжээ өссөн, эсхүл борлуулалтын үнийн өөрчлөлтөөс хувь хэмжээний зөрүү үүссэн эсэхийг тодруулах тогтоох ажиллагаа явуулах нь зүйтэй байх тул үүнтэй холбоотой ажиллагаа явуулахыг хариуцагчид даалгах үндэслэлтэй” гэж дүгнэн анхан шатны шүүхийн шийдвэрт өөрчлөлт оруулж, нэхэмжлэлийн шаардлагыг зарим хэсгийг хангаж шийдвэрлэжээ.

Хяналтын шатны шүүхээс шийдвэрлэсэн байдал:

1. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.3-т “Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг дараах хэмжээгээр ногдуулна: 47.3.1. олборлож өөрийн хэрэгцээнд ашигласан, дотоодод худалдсан, эсхүл худалдахаар ачуулсан нүүрсний нөөц ашигласны төлбөр борлуулалтын үнэлгээний 2.5 хувь; 47.3.3. энэ хуулийн 47.3.1, 47.3.2-т зааснаас бусад бүх төрлийн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр тухайн бүтээгдэхүүний борлуулалтын үнэлгээний 5.0 хувь” гэж, 47.17-д “Нүүрс, нүүрсний бүтээгдэхүүний ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг энэ хуулийн 47.3.3-т заасан хувь дээр тухайн бүтээгдэхүүний нэр төрөл, зах зээлийн үнийн өсөлтөөс хамаарч ... хувийг

⁸ Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн 2024 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдрийн 334 дугаар магадлал, https://shuukh.mn/single_case/7900?daterange=2024-05-22%20-%202024-05-22&id=2&court_cat=3&bb=1.

нэмэгдүүлж тооцох”-оор зааснаас үзвэл нөөц ашигласны төлбөрийг тухайн бүтээгдэхүүний борлуулалтын үнэлгээний тодорхой хувиар тооцохоор хуульчилсан, уг “хувь” нь Ашигт малтмалын тухай хуулиар шууд тодорхойлогдсон, харин татвар төлөгчийн улсын төсөвт төлөх төлбөрийн “хэмжээ” нь ашигласан нөөцийн хэмжээ, борлуулалтын үнэлгээнээс хамаарч нэмэгдэх, хасагдах боломжтой байна. (8.5)⁹

2. Тухайн тохиолдолд, нүүрсний нөөц ашигласны төлбөрийн хувь өөрчлөгдөөгүй боловч Засгийн газрын маргаан бүхий тогтоолуудаар борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлалыг өөрчилсний улмаас нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн АМНАТ-ийн хэмжээ нэмэгдсэн нь хэрэгт авагдсан баримт, талуудын тайлбараар тогтоогдсон, энэ нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.4-т заасан “Тогтворжуулах гэрчилгээний хүчинтэй байх хугацаанд татварын хууль тогтоомжид энэ хуулийн 14.1-д заасан албан татвар, төлбөрийн хувь, хэмжээг бууруулах өөрчлөлт орсон тохиолдолд тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигч хуулийн этгээд уг өөрчлөлтөд хамаарах ба харин нэмэгдүүлэх өөрчлөлт орсон тохиолдолд уг өөрчлөлтөд хамаарахгүй” байх хөрөнгө оруулагчид хуулиар олгосон баталгааг зөрчсөн, энэ талаарх хоёр шатны шүүхийн дүгнэлтүүд үндэслэлтэй, “татвар ногдуулах төлөхтэй холбоотой аргачлалыг хэм хэмжээний актаар өөрчлөх замаар төсөвт төлөх АМНАТ-ийн хэмжээг нэмэгдүүлэх боломжтой” гэж шүүх дүгнэхгүй. Энэ ч утгаараа нэхэмжлэгчийн Тогтворжуулах гэрчилгээнд “Ашигт малтмалын тухай хуульд заасан хувь, хэмжээ” гэснийг зөвхөн “хуулиар тогтоосон хувь” гэж, эсхүл “хувь, хэмжээ нь адил” гэж, эсхүл “хуулиар тогтоосон хэмжээ гэдэгт Засгийн газрын тогтоолоор баталсан борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлал болох захиргааны хэм хэмжээний акт хамаарахгүй” гэж тайлбарлах боломжгүй. Тогтворжуулах гэрчилгээний үр дагавар, ерөнхий агуулга, хүрээ нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар тодорхойлогдоно. (8.6)
3. Иймд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн дагуу олгогдсон Тогтворжуулах гэрчилгээний хүчинтэй хугацаанд нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн АМНАТ-ийн хувь болон хэмжээг нэмэгдүүлэх үр дагавартай аливаа хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад акт буюу Засгийн газрын тогтоолууд энэ тохиолдолд үйлчлэхгүй, хариуцагч нь татварын хэмжээг нэмэгдүүлсэн үр дагавартай татварын “хууль тогтоомжийн бусад акт”-ыг хэрэглэж Тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигчээр татварын хэмжээг нэмэгдүүлэн төлүүлсэн нь хууль бус, энэ талаарх нэхэмжлэгчийн гаргасан хүсэлтэд хариуцагчаас “Гэрчилгээгээр тогтворжуулсан хувь, хэмжээнд Ашигт малтмалын хуулиар өөрчлөлт ороогүй” гэх агуулгаар татгалзсан хариу өгсөн нь үндэслэлгүй байна. (8.7)
4. Өөрөөр хэлбэл, 2015 онд Тогтворжуулах гэрчилгээ олгох үед хуульд заасан байсан “татварын хувь” болон Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.6-д заасны дагуу гарсан, тухайн үед мөрдөгдөж байсан Засгийн газрын 2014 оны 220 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Гадаадын зах зээлд борлуулсан нүүрсэнд ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулах борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлал”-ын үйлчлэл нь “Э р” ХХК-ийн хувьд тогтворжсон гэж үзэх бөгөөд Тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигчийн төлөх АМНАТ-ийн хэмжээг ихэсгэх үр дагавар үүсгэсэн 2019, 2021 онд батлагдсан Засгийн газрын тогтоолуудыг баримталж татвар ногдуулсан нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.4 дэх заалтыг зөрчсөн байх тул Татварын ерөнхий газрын Том татвар

⁹ “Шийдвэрлэсэн байдал” хэсэгт бичигдсэн хаалт доторх дугаарлалт нь шүүхийн эх шийдвэрийн цогцолборын дугаар болно.

төлөгчийн газрын 2023 оны 04 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 01/352 дугаар шийдвэр хууль бус гэж үзнэ. (8.8)

5. Хариуцагч нь татварын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэд хяналт тавих чиг үүрэг бүхий төрийн захиргааны байгууллага бөгөөд Татварын ерөнхий хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.4-т заасан “илүү төлсөн татварыг буцаан авах ...”, 12.1.11-т заасан “хөрөнгө оруулалтын хууль тогтоомжид заасны дагуу тогтворжуулах гэрчилгээ авсан бол уг гэрчилгээ хүчинтэй байх хугацаанд хувь, хэмжээг нь тогтворжуулсан татварыг тогтворжуулсан хувь, хэмжээнээс илүү хэмжээгээр төлөхгүй байх” татвар төлөгчийн эрхийг хангах, энэ үүднээс үндэслэлгүйгээр илүү төлүүлсэн татварын буцаан олгох үүрэгтэй байна. (9.1)
6. Энэ тохиолдолд хариуцагч Татварын ерөнхий газрын Том татвар төлөгчийн газар шүүхийн шийдвэрийн дагуу Тогтворжуулах гэрчилгээ олгох үед хуульд заасан байсан “татварын хувь” болон тухайн үед мөрдөгдөж байсан Засгийн газрын 2014 оны 220 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Гадаадын зах зээлд борлуулсан нүүрсэнд ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулах борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлал”-ын дагуу АМНАТ-ийн ногдлыг тодорхойлж, татварын тооцооллыг хууль тогтоомжид заасны дагуу хийж, илүү төлүүлсэн бол буцаан олгох талаар шийдвэр гаргахыг хариуцагчид даалгаж шийдвэрлэх нь зүйтэй. Түүнчлэн хариуцагчийн зүгээс “нэхэмжлэгч нь татварын хяналт шалгалтад ороод зарим нэг татварын актыг хүлээн зөвшөөрч төлсөн” гэсэн тайлбар гаргаж байх тул энэ нөхцөл байдлыг тодруулах нь зүйтэй гэж үзлээ. (9.5)

Дээрх үндэслэлээр хяналтын шатны шүүхээс нэхэмжлэлийн шаардлагын зарим хэсгийг хангаж, “илүү төлөлт байгаа эсэхийг зохих журмын дагуу хянаж, шалгахыг даалгасан” давж заалдах шатны шүүхийн дүгнэлтийн үндэслэлийг өөрчилж, нэхэмжлэгчийн хяналтын журмаар гаргасан гомдлын зарим хэсгийг хангаж, мөн үндэслэлээр нэхэмжлэлийг бүхэлд нь хангасан “анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг хэвээр үлдээх” талаарх гомдлыг хангаагүй байна.

Улсын дээд шүүхийн 2 шүүгчийн гаргасан тусгай санал¹⁰:

1. Хуулийн аутентик тайлбар, зохицуулалтын харилцан уялдаанд авч үзэхэд, “Тогтворжуулах гэрчилгээ”-г энэ хуульд заасан албан татвар, төлбөрийн буюу хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1-д заасан аж ахуйн нэгжийн орлогын, гаалийн, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар ба ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг тогтворжуулах зорилгоор шалгуур хангасан хуулийн этгээдэд олгох бөгөөд зөвхөн татвар, төлбөрийн хувь, хэмжээг гэрчилгээнд заасан хугацаанд тогтворжуулах агуулгатай.
2. Харин “Татварын орчин” гэх агуулгад дээр дурдсан татвар, төлбөрийн хувь хэмжээг тогтворжуулах төдийгүй түүнийг тодорхойлох, ногдуулах, төлөх талаар хууль болон хууль тогтоомж, Засгийн газрын тогтоол, Монгол Улсын яам, Засгийн газрын агентлаг зэрэг эрх бүхий бусад этгээдээс тогтоосон эрх зүйн зохицуулалтын иж бүрдэл хамаарах ба татварын хувь, хэмжээг багтаасан илүү өргөн агуулгатай учир ялгаатай нэр томъёоны тайлбар хийжээ.
3. Мөн хөрөнгө оруулагчийн Монгол Улсад оруулах хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс хамаарч, өөрөө хүсвэл Засгийн газартай хэлэлцээ хийх замаар “Хөрөнгө оруулалтын гэрээ” байгуулж татварын хувь, хэмжээ, түүнийг тооцох аргачлал,

¹⁰ Монгол Улсын дээд шүүхийн хяналтын шатны Захиргааны хэргийн шүүх хуралдааны тусгай санал, 2024.10.07, Дугаар 05, <https://www.supremecourt.mn/mn/printa?id=43800&tp=2&s=75>, (Сүүлд үзсэн: 2025.02.05).

татвар ногдуулалт, төлөх эрх зүйн орчин зэргийг бүхэлд нь, эсхүл Тогтворжуулах гэрчилгээ авснаар хуульд заасан татварын хэмжээг тогтворжуулахаар байна.

4. Дээрхээс нэгтгэн дүгнэхэд, хууль тогтоогчоос хөрөнгө оруулагчийн татварын орчныг тогтвортой байлгах баталгааг хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс хамаарч нэгдүгээрт, “Тогтворжуулах гэрчилгээ” олгох замаар түүний хүчинтэй хугацаанд хуульд заасан татварын хувь, хэмжээг тогтворжуулах, хоёрдугаарт, Засгийн газартай “Хөрөнгө оруулалтын гэрээ” байгуулах замаар татварын төрөл, тэдгээрийн хэмжээг тодорхойлох, ногдуулах, төлөх эрх зүйн зохицуулалтын бүрдлийг тогтвортой байлгах байдлаар ялгаатай зохицуулсан байна.
5. Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг борлуулалтын үнэлгээний тодорхой хувиар ногдуулахаар тогтоосон Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.3 дахь хэсгийн зохицуулалт нь “Тогтворжуулах гэрчилгээ”-ээр тогтворжуулахаар заасан хуулиар тогтоосон татварын хувь хэмжээнд хамаарна.
6. Харин Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.6-д заасан бүрэн эрхийн хүрээнд гаргасан Засгийн газрын тогтоол нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.7-д заасан татварын хэмжээг тодорхойлох, ногдуулах, төлөх эрх зүйн зохицуулалтын бүрдэлд хамаарна.

Хяналтын шатны шүүхийн тусгай санал гаргасан шүүгчид “нэхэмжлэгчийн хувьд “Хөрөнгө оруулалтын гэрээ” байгуулаагүй; Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.3-т заасан нэхэмжлэгчид хамаарах ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр “5.0” гэх хувь хэмжээнд өөрчлөлт ороогүй; харин “Татварын орчин”-д хамаарах Засгийн газрын тогтоолын дагуу төлөх төлбөрийн хувь, хэмжээ өөрчлөгдсөн энэ тохиолдолд нэхэмжлэгчийн нэхэмжлэлийн шаардлагыг хангах боломжгүй, хариуцагчийн татгалзал, тайлбар үндэслэлтэй” гэж үзжээ.

ГУРАВ. ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээний хүрээнд сонгон авсан уг хэрэг маргаанаар татварын орчин, татварын хувь, хэмжээ зэрэг нэр томъёог хууль тогтоогчийн үзэл баримтлалын үүднээс тодруулах, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т тусгагдсан Тогтворжуулах гэрчилгээ болон Хөрөнгө оруулалтын гэрээний хоорондын ялгааг тодорхойлох замаар холбогдох онолын ойлголт болон адил төстэй гадаад улс орны эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалж, дүгнэлт өгөхийг зорилоо.

3.1 Эрх зүйн зохицуулалт болон онолын ойлголт

Дүн шинжилгээний хүрээнд сонгон авсан хэрэг маргааныг анхан, давж заалдах болон хяналтын шатны шүүхийн зүгээс нэхэмжлэгч хуулийн этгээдийн үндсэн нэхэмжлэлийн шаардлагыг ханган шийдвэрлэхдээ ХОТХ-ийн 13 дугаар зүйлийн 13.1, 13.4, 14 дүгээр зүйлийн 14.1.4, АМТХ-ийн 47 дугаар зүйлийн 47.15, 47.17-д тус тус заасан зохицуулалтыг тайлбарлан хэрэглэжээ.

Анхан, давж заалдах болон хяналтын шатны шүүхээс нэхэмжлэгч хуулийн этгээд нь ХОТХ-ийн 13 дугаар зүйлийн 13.1-д заасан тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигч тул АМТХ-д заасан АМНАТ-ийн хувь тогтворжихын зэрэгцээ түүнд ногдуулж буй АМНАТ-ийн **борлуулалтын үнэлгээг тооцох аргачлал мөн адил тогтворжино** гэж үзэн АМНАТ-ийн илүү төлөлтийг буцаан олгохыг даалгах байдлаар нэхэмжлэлийн үндсэн

шаардлагыг хангажээ. Уг асуудалд хяналтын шатны шүүх эрх зүйн дүгнэлт хийхдээ “Тогтворжуулах гэрчилгээнд АМТХ-д заасан хувь, хэмжээ гэснийг зөвхөн хуулиар тогтоосон хувь гэж, эсхүл хувь, хэмжээ нь адил гэж, эсхүл хуулиар тогтоосон хэмжээ гэдэгт Засгийн газрын тогтоолоор баталсан борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлал болох захиргааны хэм хэмжээний акт хамаарахгүй гэж тайлбарлах боломжгүй. Тогтворжуулах гэрчилгээний үр дагавар, ерөнхий агуулга, хүрээ нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар тодорхойлогдоно” гэж тайлбарлажээ.

Өөрөөр хэлбэл, шүүхүүд “татварын хувь, хэмжээ” гэдгийг тайлбарлахдаа татварын хувь гэдэг нь хууль тогтоогчийн зүгээс хуульчлан тогтоосон татварын хувь гэж, харин татварын хэмжээ гэдгийг Засгийн газрын тогтоолоор батлан гаргасан АМНАТ-ийн борлуулалтын үнэлгээг тооцох аргачлалыг хэлнэ гэх байдлаар татварын хувь, хэмжээг агуулгын хувьд салгаж тайлбарласан байна. Иймд “татварын хувь, хэмжээ” гэх хуулийн нэр томъёог хууль тогтоогч, онолын болон эрх зүйн зохицуулалтыг агуулга талаас нь хэрхэн ойлгох талаар судалж үзье.

ХОТХ-ийн 13 дугаар зүйлийн 13.1-д дурдагдаж буй “татварын хувь, хэмжээ” гэдгийг анх баталж байх үеийн хууль тогтоогчдын үзэл баримтлал, саналаас харвал:

Улсын Их Хурлын 2013.09.26-ны өдрийн нэгдсэн хуралдааны тэмдэглэл¹¹

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн анхны хэлэлцүүлгийн үеэрх хууль тогтоогчдын үзэл баримтлал

З.Э: Агуулга, нэр хоёр нь зөрөөд байгаа учраас ямар ч татварын орчин биш энэ чинь зарим татварын хувь хэмжээг тогтворжуулах л юм байна шүү дээ. Тэгж агуулгад нь тааруулж нэрлэхгүй бол болохгүй байна. Я.С гишүүн.

Я.С: Энэ хэмжээ байхгүй юмаа бас. Ер нь татварын хэмжээг бид тогтворжуулахгүй шүү дээ. Өглөө Байнгын хороон дээр хэлээд ... авъя гэж санал хураалгасан шүү дээ. Д гишүүн санал гаргаад бид хоёр санал гаргаад, хэмжээг татварын хэмжээг тогтворжуулах биш шүү дээ. Татварын хувийг л тогтворжуулах байхгүй юу. Тэр хэмжээ чинь бол тэр нөгөө компани том нь бизнес нь томроод тэр хувийнхаа хэмжээгээр зүгээр одоо өнөөдөр 5 хувийг төлөхдөө 10 мянган юу төлдөг байсан бол дараа нь 5 хувиараа 100 мянгыг төлж болно шүү дээ. Тэр компаний орлогын юунаас авч байгаа юм чинь.

Жишээ нь, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар чинь тэгнэ биз дээ. 10 хувиар тооцож байгаа. Би өмнө нь тэрбум долларын борлуулалт хийдэг байсан бол дараа нь тэрбум доллараас би 10 хувь гээд 100 саяыг өгдөг байсан бол дараа нь 10 тэрбум болох юм бол би тэрбумыг өгнө шүү дээ. Тэгэхээр хэмжээ тогтворжихгүй байхгүй юу. Таны юугаар татварын хувийг тогтворжуулах гэдгээр энэнийхээ томъёоллыг хийгээд, энэ хэмжээ гэдэг үгийг эндээс авмаар байгаа юм.

Тэгвэл хэмжээг тогтворжуулсан гээд явчихвал дараа нь бас болохгүй, хоёр өөр агуулга шүү дээ. Хувь, хэмжээ гэдэг хоёр агуулга чинь хоёр өөр агуулга байхгүй юу. Тэгээд өглөө бол Байнгын хороон дээр хэлэхдээ Гарамгайбаатар дарга санал хураахдаа энэ хэмжээ гэдгийг хараарай гэж байгаад хураалгасан тийм ээ Гарамгай даргаа. Эдийн засгийн байнгын хороон дээр. Энэ чинь дахиад л ороод ирсэн байна шүү дээ.

Д гишүүний бид хоёрын яриад байдаг өглөөний юм чинь дахиад ороод ирлээ шүү дээ. Тэгээд хэмжээ гэдэг энэ үгийг нь авмаар байна. Хоёрдугаарт, энэ татварын орчноор тэр хэмжээгийг нь авч байж яахгүй бол. Тэгэхээр бол бараг татварын хувийг тогтворжуулах гэдэгтэй л бараг болчихож байгаа байхгүй юу. Тодорхой зарим татварын хувийг тогтворжуулах.

¹¹ Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны 09 дүгээр сарын 26-ны өдрийн Нэгдсэн хуралдаан, <https://www.parliament.mn/nn/13150/>, (Сүүлд үзсэн: 2025.01.31).

З.Э: Д гишүүн.

С.Д: Өглөө ярьж байхад тэр хувь гээд таслал тавьчихсан байсан байхгүй юу. Тэгэхээр нь хэмжээ гэж юу юм. Энэ чинь абсалют тоо гээд. Бүр хэлж байгаад, тэгээд тэмдэглүүлнэ гээд. Тэгээд энэ чинь өөрөө нэг л үг байгаа юм хувь хэмжээ гээд. Хувь хэмжээ гэдэг үг нэг үг байхгүй юу. Энэ алдаа дундуур нь таслал тавьснаас болоод юу үүсгээд байгаа юм. Тэгэхээр энэний одоо жинхэнэ бүр сая Б гишүүн тодорхой татварын хувь хэмжээг тогтворжуулах л гэсэн үг байхгүй юу. Тодорхой татваруудын хувь хэмжээг.

З.Э: Хувь болон хэмжээ биш хувь хэмжээ гэдэг.

С.Д: Нэг л үг. Хувь хэмжээ гээд.

З.Э: Таслалгүй үг юм уу.

С.Д: Нэр томьёо нь ч угаасаа тийм.

Эдийн засгийн байнгын хорооны 2013.10.02-ны өдрийн хуралдааны тэмдэглэл¹²

Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх үеэрх хууль тогтоогчдын үзэл баримтлал

Б.Г: Энэ нөгөө нэг юугаа олсон уу. Нөгөө хувь гээд таслал хэмжээг гээд байсныхаа учрыг олсон уу. Энэ дээр дахиад орж ирж байна шүү дээ. Учраа олчихсон уу тийм ээ.

С.О: Үгүй ээ, ерөөсөө өөрийнхөө татварын хуулинд тэгээд орчихсон юм байна. Тэгэхдээ энд зүгээр бид нар бас протоколд тэмдэглэхгүй бол сүүлд одоо хүмүүс хөрөнгө оруулагчид та нар хувийн ч хэмжээгий нь ч гэж. Тэр хувь хэмжээг нэг үг гэж ойлгоноо гээд.

Б.Г: За тэгвэл тэрийг нь тэмдэглэх.

Эндээс хууль тогтоогчид ХОТХ-д зохицуулсан тогтворжуулах гэрчилгээгээр “татварын хувь, хэмжээ” гэдгийг хувь болон хэмжээ гэж агуулгаар нь салгах биш, татварын хувь гэсэн нэг ойлголтыг татварын хувь, хэмжээ гэх холбоо үгээр томъёолох байдлаар хэлэлцсэн байна.

Онолын хүрээнд доктор П.Одгэрэлийн Татварын эрх зүй номд “Татварын хувь хэмжээ гэдэг нь татвар ногдуулах нэгж (суурь)-ээс татварын төлбөрийг тодорхойлох хэмжээ юм. Ихэнхдээ хэмжих нэгж нь хувиар илэрхийлэгддэг байна. Хэмжих нэгж нь өсөлттэй илэрхийлэгдэж буй татварын хувийг прогрессив татварын хувь гэдэг бол, татварын хэмжээ дунджаар адил бол татварын пропорционал хувь гэнэ”¹³ гэжээ. Харин татвар ногдуулах нэгж (суурь) гэдэг нь “Ногдуулах татварыг тодорхойлох үндэслэл болох бөгөөд татварын хэмжээг тооцоолох суурь болно” гэж тодорхойлжээ. Энэхүү онолын тодорхойлолтыг хэрэг маргаантай холбон дүгнэвэл татварын хувь, хэмжээ гэдэг нь АМНАТ-ийн хувийг, татвар ногдуулах нэгж (суурь) нь АМНАТ-ийн борлуулалтын үнэлгээг тооцох аргачлалыг тус тус илэрхийлж байна.

Цаашлаад ХОТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т “Төр нь энэ хуульд заасны дагуу хөрөнгө оруулагчид тогтворжуулах гэрчилгээ олгох замаар татварын хувь,

¹² Монгол Улсын Их Хурлын Эдийн засгийн байнгын хорооны 2013 оны 10 дугаар сарын 02-ны өдрийн хуралдаан, <https://www.parliament.mn/nn/69/>, (Сүүлд үзсэн: 2025.01.31).

¹³ П.Одгэрэл, *Татварын эрх зүй*, 2021, 33 дахь тал.

хэмжээг тогтворжуулах, эсхүл түүнтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах замаар татварын орчныг тогтвортой байлгах баталгаа олгоно” гэж, 20 дугаар зүйлийн 20.1-д “Засгийн газар 500 тэрбум төгрөгөөс дээш хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийх хөрөнгө оруулагчтай түүний гаргасан хүсэлтийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах орчныг нь тогтвортой байлгах зорилгоор хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулна” гэж тус тус зохицуулжээ. Дээрх зохицуулалтын агуулгаас харвал хууль тогтоогчид тогтворжуулах гэрчилгээ болон хөрөнгө оруулалтын гэрээг хөрөнгө оруулалтын мөнгөн дүн, зорилгоос хамааруулан ялгамжтай байдлаар зохицуулсан нь ажиглагдлаа.

Эндээс “татварын орчин” гэдгийг ХОТХ-ийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.7-д зааснаар “... хуульд заасан татварын төрөл, тэдгээрийн хэмжээг тодорхойлох, ногдуулах, төлөх эрх зүйн зохицуулалтын бүрдлийг”¹⁴ ойлгох бөгөөд тус агуулгад дурдагдсан нөхцөлүүдийг задлан тодорхойлбол:

- Татварын төрөл гэдэг нь ТЕХ-ийн 7 дугаар зүйлийн 7.2-т “Монгол Улсын татвар нь доор дурдсан төрөлтэй байна.” гээд 7.2.1-ээс 7.2.30 хүртэл заасан 30 нэр төрлийн албан татварыг хамааруулан ойлгохоор хуульчилжээ.
- Тэдгээрийн хэмжээг тодорхойлох, ногдуулах, төлөх гэдгийг ТЕХ-ийн 28 дугаар зүйлийн 28.1-д “Татвар төлөгч холбогдох татварын хуулиар төлбөл зохих татварын ногдлоо өөрөө тодорхойлж, хуулиар тогтоосон хугацаанд төсөвт төлнө” гэж зохицуулсан бөгөөд онолын үүднээс авч үзвэл татварлах ажиллагааны нэг хэсэг гэж үздэг байна. Татварлах ажиллагаанд татварыг тодорхойлох, ногдуулах, төлөх, албадан гүйцэтгэх зэрэг цогц ажиллагааны нийлбэрийг хамруулдаг.¹⁵ Тодруулбал татвар ногдуулах зүйл, түүнийг тооцоолох аргачлал болон татвар төлөгчийн эрх, үүргийг тодорхойлох, татвар төлүүлэх процесс ажиллагааг хамтад нь ойлгоно.

Дээрхийг нэгтгэн дүгнэвэл ХОТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т зааснаар тогтворжуулах гэрчилгээ нь ХОТХ-ийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.1-ээс 14.1.4-т заасан аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, гаалийн албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн зөвхөн хувийг тогтворжуулах баталгаа олгож, харин Хөрөнгө оруулалтын гэрээгээр татварын орчныг тогтворжуулж байгаа буюу үүнд татварын хувь болон татварыг тооцоолох аргачлал, татвар тодорхойлох, ногдуулах, төлөх ажиллагаа бүхэлдээ тогтворжих баталгаа олгожээ. Тус тохиолдолд ХОТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т заасан зохицуулалтыг холбогдох татварын хувь, хэмжээ болон татварын орчин гэх хуулийн нэр томъёотой уялдуулан дүгнэх нь тухайн зохицуулалтын агуулгыг зөв тодорхойлон гаргаж ирэхэд дөхөмтэй байна.

Уг хэрэг маргааны хувьд хяналтын шатны шүүх ХОТХ-ийн төслийг хэлэлцэж байх үеийн хууль тогтоогчийн үзэл санаанд суурилан хуулийн хэм хэмжээг тайлбарлах нь тухайн хуулийн зорилго, зарчим, агуулгад нийцнэ гэж үзэж байна. Хэрэв тогтворжуулах гэрчилгээгээр татварын хувийг болон түүнд татвар ногдуулах борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлалыг давхар тогтворжуулбал хөрөнгө оруулалтын гэрээ, тогтворжуулах

¹⁴ Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.7 дох заалтад 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр буюу сонгон авсан шүүхийн шийдвэр гарсны дараа нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна.

¹⁵ П.Одгэрэл, *Татварын эрх зүй*, 2021, 141 дэх тал.

гэрчилгээ хоорондын ялгамжтай хуульчилсан хууль тогтоогчийн үзэл санаа, хуулийн зорилго алдагдах эрсдэлтэй байж болох юм.

Хэдийгээр Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалж, түүнд тогтворжуулах гэрчилгээ олгосонтой холбоотойгоор Захиргааны ерөнхий хуульд заасан “хууль ёсны итгэлийг хамгаалах” зарчим үйлчлэх боловч ХОТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т тогтворжуулах гэрчилгээ болон хөрөнгө оруулалтын гэрээг ялгамжтай байдлаар хуульчилсан учраас тухайн тохиолдол үйлчлэхгүй. Иймд тус тохиолдолд ХОТХ-ийн төслийг хэлэлцэж байх үеийн хууль тогтоогчийн үзэл, санаа чухал үүрэгтэй. Учир нь Монгол Улсын эх газрын эрх зүйн тогтолцооны хувьд шүүх нь хуулийг бүтээдэггүй, гагцхүү хэрэглэдэг субъект юм.

3.2 Гадаадын зарим улсын эрх зүйн зохицуулалт

Дүн шинжилгээний энэхүү хэсэгт Монгол Улсын Хөрөнгө оруулалтын тухай хуультай адил байдлаар тогтворжуулах гэрчилгээ олгох замаар татварын хувь, хэмжээг тогтворжуулж буй Чилийн Бүгд Найрамдах Улс (цаашид “Чили улс” гэх)-ын эрх зүйн зохицуулалтыг сонгон судаллаа. Монгол Улсын ХОТХ-аар зохицуулж байгаатай адил байдлаар татварыг тогтворжуулж буй гадаад улс орон цөөн байгаа тул уул уурхайн салбарын хүрээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж буй улс орны татварын бодлогыг судлах зорилгоор Бүгд Найрамдах Кени Улс (цаашид “Кени улс” гэх), Бүгд Найрамдах Перу Улс (цаашид “Перу улс” гэх), Малайз улсыг сонгон судалсан болно.

3.2.1 Чилийн Бүгд Найрамдах Улс

Чили улс нь 2014 онд хийсэн татварын эрх зүйн шинэчлэлийн дагуу 2016 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдөр Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг¹⁶ баталсан. Тус хуулийн дагуу гадаадын хөрөнгө оруулагчтай холбоотой асуудлыг “InvestChile” агентлаг хариуцан ажилладаг. Агентлагаас Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн гэрчилгээ олгох замаар хөрөнгө оруулагчдын эрх, үүргийг хамгаалдаг байна.¹⁷

Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн гэрчилгээ авахад тавигдах шаардлагын хувьд:

- Чили улсад бүртгэлтэй компанид хөрөнгийг шилжүүлсэн байх;
- Доод тал нь 5 сая долларын хөрөнгө оруулалтыг авчирсан байх;
- Гадаадын хөрөнгө оруулагч компанийн Чили улс дахь компанид 10-аас доошгүй хувийг эзэмших зэрэг шаардлагуудыг хуулийн хүрээнд зохицуулсан.

Дээрх хуулийн шаардлагыг хангасан гадаадын хөрөнгө оруулагч нь “InvestChile”-ээс Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн гэрчилгээ хүсэж болох бөгөөд ажлын 15 хоногийн дотор шийдвэрлэхээр хуульчилжээ. Тус Гадаадын хөрөнгө оруулагчийн гэрчилгээг эзэмшсэнээр дараах эрхийг эдэлдэг:

- Шилжүүлсэн хөрөнгийг тухайн улс орны хөрөнгө оруулагчид буцаан шилжүүлэх;

¹⁶ Law 20.848, New foreign investment regime, 2016, <https://investchile.gob.cl/wp-content/uploads/2017/03/NEW-FOREIGN-INVESTMENT-REGIME.pdf>.

¹⁷ “Regulation for Foreign Investment”, RSM, <https://www.rsm.global/chile/en/doing-business-chile/regulation-foreign-investment>, (Сүүлд үзсэн:2025.01.31).

- Чилийн хуулиар тогтоосон холбогдох татварын үүргийг биелүүлсний дараа бий болсон ашгийг шилжүүлэх;
- Хуульд заасан зорилгын хүрээнд валютын албан ёсны зах зээлд нэвтрэх;
- Шууд болон шууд бусаар ялгаварлан гадуурхагдахгүй байх;
- Импортоор оруулан ирж буй хөрөнгийг Нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх зэрэг эрхүүд хамаардаг.

Татварын хувьд 2016 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дөрвөн жилийн хугацаанд гадаадын хөрөнгө оруулагчид “InvestChile” агентлагт хүсэлт гарган татварын тогтворжих байдлын гэрээ байгуулж болох бөгөөд орлогын албан татварын хэмжээг 44.5 хувь байхаар зохицуулжээ.

3.2.2 Олон улсад хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж буй татварын бодлогын чиг хандлага

Кени улс нь эдийн засгийн хувьд байгалийн нөөц баялаг ихтэй тул уул уурхай дээр суурилдаг ба Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тухай хуулиар¹⁸ гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжих бодлого баримталдаг. Харин Малайз улсын хувьд газрын тос, байгалийн хийн олборлолт явуулдаг ба эдийн засаг нь аж үйлдвэржилт дээр суурилдаг. Малайз улс нь Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тухай хуулиар¹⁹ гадаадын хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалдаг. Эдгээр улс орон нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдад татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг тус тусын Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хуулиараа тухайлан үзүүлдэг байна. Хуулиар Хөрөнгө оруулалтын гэрчилгээ олгодог боловч татварын хувь, хэмжээг тогтворжуулах татварын бодлого баримталдаггүй байна.

Перу улсын хувьд татвараа үнэн, зөв тайлагнасан тохиолдолд хөрөнгө оруулагчдад тухайлсан эрх зүйн хамгаалалт, эрхийг хуулиар олгодог. Жишээлбэл, худалдаа, үйлдвэрлэл болон экспорт, импортын эрх чөлөө, гадаад валютыг чөлөөтэй эзэмших, ашиглах баталгаа, зах зээлийн хамгийн таатай валютын ханш, хөрөнгө оруулалтыг чөлөөтэй буцаан экспортлох, дотоодын зээлийг хязгааргүй авах, үндэсний хөрөнгө оруулагчдын эзэмшиж буй хувьцааг чөлөөтэй худалдан авах эрх зэргүүд орно. Урт хугацааны хөрөнгө оруулалт хийж буй тохиолдолд Перу улсын засгийн газартай хууль, эрх зүйн тогтвортой байдлын гэрээ байгуулах боломжтой.²⁰

Шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээгээр сонгон авсан маргааны агуулгын хүрээнд олон улсад татварыг тогтворжуулах байдлаар хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого баримталдаг улс орныг судаллаа. Улс орнууд ихэвчлэн татварыг хөнгөлж, чөлөөлөх байдлаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлого баримталж байна. Судалгааны үр дүнгээр Чили улс нь Монгол Улсын ХОТХ-д заасантай адил байдлаар татварыг тогтворжуулах асуудлыг хуульчилжээ.

¹⁸ The Investment Promotion Act, 2009, <https://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/InvestmentPromotionActCap485B.pdf>.

¹⁹ Promotion of Investments Act, 1986, <https://www.investmalaysia.gov.my/media/f1rpx14/promotions-of-investment-act-1986.pdf>.

²⁰ “Legal Framework for Investments”, Pro inversion, <https://www.investinperu.pe/en/invest/legal-framework-for-investments>, (Сүүлд үзсэн:2025.02.03).

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ

Шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээгээр сонгон авсан УДШ-ийн хяналтын тогтоолоор хуулийн нэгдмэл байдлыг бий болгох ач холбогдол бүхий хэрэг маргааныг хянан хэлэлцсэн байна. Шүүхээс тус маргааны хувьд ХОТХ-д зохицуулсан тогтворжуулах гэрчилгээний эрх зүйн үндсэн шинж чанар болон татварын хувь, хэмжээ, татварын орчин зэрэг хуулийн нэр томъёоны агуулгыг тайлбарлах нөхцөл, шаардлага үүссэн. Ийнхүү эрх зүйн дүгнэлт хийхдээ татварын хувь, хэмжээ гэдэг нь ганцхан татварын хувийг тогтворжуулах бус, татвар ногдуулах борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлалыг давхар тогтворжуулж байна гэж үзэн нэхэмжлэлийн үндсэн шаардлагыг хангаж шийдвэрлэсэн юм.

Харин хяналтын шатны шүүх бүрэлдэхүүнээс 2 шүүгч ижил төстэй хэргийг хянан шийдвэрлэхэд хуулийн өрсөлдөх тайлбар байлгах үүднээс тусгай санал гаргажээ. Тусгай саналын үндэслэлд хууль тогтоогчоос тогтворжуулах гэрчилгээ олгох замаар татварын хувь, хэмжээг буюу хувийг тогтворжуулж байгаа бол хөрөнгө оруулалтын гэрээний хувьд татварын орчныг тогтворжуулах зорилгоор байгуулж байна гэж ХОТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т заасан зохицуулалтыг хууль тогтоогчийн үзэл баримтлалтай холбон дүгнэжээ.

Эрх зүйн зохицуулалтаас харвал ХОТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т Тогтворжуулах гэрчилгээгээр гагцхүү татварын хувь, хэмжээг, Хөрөнгө оруулалтын гэрээгээр татварын орчныг тогтворжуулна гэж заажээ. ХОТХ-ийн төслийг хэлэлцэж байх үеийн хувийн хэргээс үзэхэд хууль тогтоогчид татварын хувь, хэмжээг агуулгын хувьд татварын хувь гэж ойлгохоор хэлэлцсэн бол татварын орчин гэх нэр томъёонд татварын хувь болон татвар ногдуулж буй борлуулалтын үнэлгээ тооцох аргачлал бүхэлдээ хамаарна гэж агуулгын хувьд хэлэлцсэн байна.

Хэрэв Тогтворжуулах гэрчилгээгээр татварын хувийг, түүнийг тооцох аргачлалтай давхар тогтворжуулбал Хөрөнгө оруулалтын гэрээ болон Тогтворжуулах гэрээг ялгамжтай хуульчилсан хууль тогтоогчийн үзэл санаа үгүйсгэгдэх нөхцөл байдал үүсэж болох юм. Дотоодын судлаачдын бүтээлээс үзвэл татварын хувь, хэмжээ гэдэг нь АМНАТ-ийн хувийг, татвар ногдуулах нэгж (суурь) нь АМНАТ-ийг тооцоолох аргачлалыг тус тус ойлгохоор байна. Мөн хөрөнгө оруулалтыг татах зорилгоор татварыг тогтворжуулж буй гадаадын улс орон цөөн байгааг дурдах нь зүйтэй бөгөөд ихэвчлэн татварыг хөнгөлөх, чөлөөлөх болон хуулиар эдийн засгийн харилцаанд эрх олгох замаар хөрөнгө оруулалтыг татаж байна.

Шүүхийн зүгээс аливаа хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэхдээ хууль тайлбарлах аргуудаас хамгийн тохиромжтой, зохистой аргыг хэрэглэдэг. Хууль тайлбарлах ямар аргыг хэрэглэснээс шалтгаалан хэргийн шийдвэр өөр өөрөөр гарах боломжтой гэдгийг энэхүү хяналтын шатны шүүхийн тогтоол болон бусад шүүгчийн гаргасан тусгай саналаас харж болох юм. Дүн шинжилгээний хүрээнд хуулийн хэм хэмжээг анх батлан

гаргах үеийн хууль тогтоогчийн үзэл баримтлалыг тодруулан судлах замаар хэргийн үйл баримттай холбож дүгнэлт хийсэн болно.

НОМ ЗҮЙ

1. Монгол хэл дээрх эх сурвалж:

А.Эрх зүйн эх сурвалж:

1. Үндсэн хууль, 1992 он.
2. Ашигт малтмалын тухай хууль, 2006 он.
3. Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, 2013 он.
4. Татварын ерөнхий хууль, 2019 он.
5. Шүүхийн тухай хууль, 2021 он.
6. Чилийн Бүгд Найрамдах Улсын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль 2016 он.
7. Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2024 оны 03 дугаар сарын 18-ны өдрийн 243 дугаар шийдвэр.
8. Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн 2024 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдрийн 334 дугаар магадлал.
9. УДШ-ийн 2024 оны 10 дугаар сарын 07-ны өдрийн 001/ХТ2024/0090 дугаар тогтоол.
10. Монгол Улсын дээд шүүхийн хяналтын шатны Захиргааны хэргийн шүүх хуралдааны тусгай санал, 2024.10.07, Дугаар 05.

Б. Ном сурах бичиг

1. П.Одгэрэл, *Татварын эрх зүй*, 2021 он.
2. Р.Оюундэлгэр, “Улсын дээд шүүхийн хууль тайлбарлах бүрэн эрхийг Үндсэн хуулийн үндсэн бүтэц, суурь үзэл баримтлалын үүднээс шинжлэх нь”, *legaldata.mn*, 2023 он.

2. Цахим эх сурвалж:

1. “Legal Framework for Investments”, Pro inversion, <https://www.investinperu.pe/en/invest/legal-framework-for-investments>
2. “Regulation for Foreign Investment”, RSM, <https://www.rsm.global/chile/en/doing-business-chile/regulation-foreign-investment>.